

Joanna SZERSZUNOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

joannaszersz@gmail.com

POTENCJALNA LAKUNARNOŚĆ JEDNOSTEK LEKSYKALNYCH I FRAZEOLOGICZNYCH W BADANIACH KONTRASTYWNYCH

**(NA PRZYKŁADZIE WYRAZÓW I IDIOMÓW Z KOMPONENTEM KIWI W NOWO-
ZELANDZKIEJ ODMIANIE JĘZYKA ANGIELSKIEGO ORAZ W POLSZCZYŹNIE)**

Prowadząc badania kontrastywne, niezależnie od przedmiotu badania i jego zakresu z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że wykażą one istnienie elementów lakunarnych, czyli luk. Studia nad lakunarnością zostały zapoczątkowane przez rosyjskich językoznawców już w XIX wieku, a ich rozwój – związany z rozwojem psycholingwistyki – przypada na lata 70. i 80. XX wieku. Kenneth L. Hale, amerykański lingwista, przedstawił podobną koncepcję, sformułowaną na podstawie badań języków rdzennych mieszkańców Australii (Schröder 2006: 74).

W perspektywie kontrastywnej analiza zjawiska lakunarności jest jednym z ważkich zagadnień podejmowanych nie tylko przez językoznawców, ale również specjalistów innych dziedzin¹. Brak międzyjęzykowej korespondencji bada się między innymi w: komunikacji (Markovina 1993, Sternin, Sternina 2003, Ertelt-Vieth 2003, Jolowicz 2006), tłumaczeniach (Dagut 1981, Panasiuk 2005, 2009, Cvilkaitė 2006, Szerszunowicz 2011a), nauczaniu języków obcych (Turunen 2006), reklamie (Grodzki 2003), filmach (Sard 2006). Językoznawcze aspekty są przedmiotem wielu analiz, wśród których ważne miejsce zajmują badania leksyki (Lehrer 1970, 1974, Bentivogli, Pianta 2000, Wipprecht 2005) oraz studia nad leksykografią

---

¹ Bibliografia prac poświęconych zjawisku lakunarności została zamieszczona w monografii zbiorowej na temat luk w różnych obszarach działalności człowieka. Zob. *Lakunen-Theorie. Ethnopsycholinguistische Aspekte der Sprach- und Kulturforschung* (2006: 328–347).

dwujęzyczną (Gouws 2002, Gouws, Prinsloo 2008, Szerszunowicz 2011b, 2012, 2013).

Nawiązuje do nich niniejszy artykuł, w którym omówiona będzie potencjalność luk w ujęciu kontrastywnym. Podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, czy można wskazać wyróżniki lakunarności potencjalnej. Kwestia istnienia sygnałów potencjalnego braku ekwiwalentów w języku docelowym zostanie przedstawiona na przykładzie jednostek leksykalnych i frazeologicznych z komponentem *kiwi*, które występują w nowozelandzkiej odmianie języka angielskiego. Materiałem badawczym są należące do wybranej grupy wyrazy i związki wyrazowe wyekscerpowane z opracowań leksykograficznych.

LAKUNARNOŚĆ POTENCJALNA I JEJ WYRÓŻNIKI

Początkowo pojęcie lakunarności odnoszone było do luk w tekstach, na przykład do bezekwiwalentnych jednostek leksykalnych, takich jak nazwy realiów. Ogólnie mówiąc, luka występuje w sytuacji, kiedy znaczenie wyrażone przez dane słowo języka wyjściowego nie ma odpowiednika leksykalnego w języku docelowym (cf. Lehrer 1970, Wipprecht 2005). W ujęciu lingwistycznym luki mogą być analizowane na różnych poziomach, na przykład fonologicznym, morfologicznym, leksykalnym, frazeologicznym, syntaktycznym.

W perspektywie międzyjęzykowej można przyjąć założenie, że z powodu lingwo-kulturowej specyfiki w języku wyjściowym obecne są jednostki właściwe wyłącznie dla niego, niemające odpowiedników w języku docelowym. Wyróżnia się dwa typy luk: językowe (semantyka słowa lub stałego połączenia wyrazów języka wyjściowego jest znana użytkownikom języka docelowego, ale nie zwerbalizowana w postaci wyrazu lub frazeologizmu) oraz kulturowe (znaczenie słowa lub idiomu nie jest znane użytkownikom języka docelowego) (Dagut 1981), które muszą być eksplikowane za pomocą elementów języka docelowego tak, by jak najwierniej przekazać znaczenie danej jednostki języka wyjściowego (por. Pronińska 2005: 123–124).

W przypadku wielu jednostek specyfika językowo-kulturowa danego etnikum nie jest wyrażana wprost, za pomocą danych wprost elementów językowych, a raczej implikowana. Należy jednak podkreślić, że jej językowe nośniki mogą mieć również wykładniki formalne, na przykład

nazwy własne: antroponimy, toponimy, chrematonimy czy etnonimy². Inne grupy omawianych elementów, które nazywane bywają kulturomami (Burkhardt 2008), stanowią nazwy realiów (np. nazwy charakterystycznych dla danej wspólnoty językowej ubrań, potraw itp.) oraz nazwy zwierząt i ptaków o dużym znaczeniu ekokulturowym. Występowanie tego rodzaju komponentów jako podstawy słowotwórczej jednostki leksykalnej lub jako składnika stałego połączenia wyrazowego może wskazywać na ich potencjalnie lakunarny charakter.

KOMPONENT *KIWI* W LEKSYCE I IDIOMATYCE NOWOZELANDZKIEJ ODMIANY JĘZYKA ANGIELSKIEGO JAKO WYRÓŻNIK JEDNOSTEK POTENCJALNIE LAKUNARNYCH

W perspektywie językowo-kulturowej fauniczne jednostki leksykalne i frazeologiczne stanowią interesujący materiał badawczy. Z jednej strony znajdujemy w nich ślady wspólnego dziedzictwa kulturowego, na przykład w postaci związków motywowanych Biblią (Oleśkiewicz 2007), z drugiej zaś – obecne są przejawy różnic uwarunkowane specyfiką środowiska zajmowanego przez daną wspólnotę etniczną. W poszczególnych kulturach niektóre gatunki zwierząt mają większe znaczenie ekokulturowe niż inne. Mają na to wpływ różne czynniki, między innymi rdzenność danego gatunku, wykorzystanie go przez daną wspólnotę itp. Istotne różnice obserwuje się zwłaszcza w przypadku kultur odległych (Szerszunowicz 2011c: 73–74).

Przykładowo, w kolokwialnej odmianie australijskiej języka angielskiego występują związki frazeologiczne mające w swoim składzie nazwy zwierząt rdzennie australijskich, takich jak kangur, który zdaniem Chitry Fernando (1996) jest zwierzęciem o największym znaczeniu w Australii³. Nazwa ta występuje w licznych compositach, np.: *kangaroo bar* (dosł. kan-

² Przykładowo, dla języka polskiego to takie związki, jak: *Matka Polka*, *sprawa polska a słoń*, *polskie piekło/piekiello*, *Polak potrafi*, *polaska gościnność*.

³ W kulturze australijskiej inne zwierzęta o dużym ekoznaczeniu to *bandicoot* 'jamraj, borsuk workowaty'. Wyraz ten występuje w licznych związkach frazeologicznych, na przykład: *bald as a bandicoot* (dosł. łysy jak jamraj) 'zupełnie łysy', *barmy as a bandicoot* (dosł. zwariowany jak jamraj) 'szalony', *lonely as a bandicoot on a burnt ride* (dosł. samotny jak jamraj na spalonej drodze) 'bardzo samotny', *miserable as a bandicoot* (dosł. nieszczęśliwy jak jamraj) 'nieszczęśliwy', *as bandy as a bandicoot* (dosł. tak krzywy jak jamraj) 'mający krzywe nogi' (DAPF: 21).

gurza sztaba) 'zabezpieczenie przed kangurami w postaci metalowego elementu zamocowanego na przodzie samochodu', *kangaroo driver* 'polowanie na kangury, najczęściej nocą', *kangaroo fence* (dosł. kangurzy płot) 'wysoki płot zabezpieczający przed kangurami', *kangaroo paw* (dosł. kangurza łapa) 'kwiat przypominający kształtem kangurzą łapę', *kangaroo route* (dosł. kangurza trasa) 'trasa Qantas-u z Sydney do Londynu, długi skok' (Fernando 1996: 93).

Ponadto wyraz *kangaroo* jest komponentem licznych połączeń frazeologicznych występujących w języku potocznym, na przykład: *have kangaroos in the top paddock* (dosł. mieć kangury na polu) 'być głupim', *if he bought the kangaroo, it wouldn't hop* (dosł. nawet gdyby kupił kangura, to by nie skakał) 'ktoś nie nadaje się do niczego; ktoś ma zawsze pecha', *happy as boxing kangaroo in a fog* (dosł. szczęśliwy jak boksujący kangur we mgle) 'nieszczęśliwy', *nervous as a mother roo in a room full of pickpockets* (dosł. nerwowy jak matka kangurzyca w pokoju pełnym kieszonkowców) 'bardzo nerwowy'.

Nowozelandzka odmiana języka angielskiego wykazuje wiele wspólnego z australijską, mającą na nią wpływ, co wynika ze stosunkowo nie-dużej odległości dzielącej te dwa obszary i częstych kontaktów użytkowników obu odmian. Ponadto podkreśla się, że odmiana nowozelandzka ma znacznie więcej wspólnych cech z angielszczyzną brytyjską niż jakakolwiek inna używana poza Europą (Quirk, Greenbaum, Leech, Svartvik 1994: 21). O jej specyfice w dużym stopniu decyduje obecność wielu jednostek leksykalnych, zwłaszcza nazw zwierząt i roślin⁴, które pochodzą z języka maoryjskiego⁵, należącego do wschodniej podgrupy języków polinezyjskich (EJO: 354).

Jedną z nich jest wyraz *kiwi*⁶. Należy podkreślić, że w kulturze nowozelandzkiej nielatający ptak o tej nazwie ma duże znaczenie ekokulturowe. Większość jednojęzycznych angielskich słowników ogólnych podaje

⁴ Oprócz odmienności leksykalnej ważną cechą odmiany nowozelandzkiej jest wymowa, dla której charakterystyczna jest intonacja rosnąca zdań twierdzących. Istnieją trzy warianty wymowy: *Cultivated New Zealand, General New Zealand, Broad New Zealand* (OCEL: 622). Reguły gramatyki są zgodne z obowiązującymi w odmianie brytyjskiej.

⁵ Do najliczniejszych należą nazwy ptaków (np. *kāpāko, kea, kiwi, moa*), nazwy ryb (*tara-kihi, hapuku*) oraz nazwy roślin (*kānuka, kauri, kawakawa, tutu*). Liczną grupę stanowią również jednostki leksykalne odnoszące się do miejscowych zwyczajów i tradycji (por. Kennedy 2001).

⁶ Jak podaje Hendrickson (2004: 414), w języku maoryskim wyraz ten ma postać *kiwi-kiwi*. Jego pierwsze poświadczenia pochodzi z XIX w. (CODEE: 254).

trzy znaczenia wyrazu *kiwi* ('ptak', 'owoc', 'potoczne określenie mieszkańca Nowej Zelandii'). Przykładowo, *Macmillan Dictionary for Advanced Learners of English* zawiera następujące objaśnienia omawianej jednostki leksykalnej: 'the bird that is the symbol of New Zealand. It has a long beak and cannot fly', 'a kiwi fruit'⁷; *kiwi* or *Kiwi* *informal* 'someone from New Zealand' (M: 787). Takie ujęcie znajduje odzwierciedlenie w leksykografii angielsko-polskiej: *Wielki słownik angielsko-polski OXFORD-PWN* zawiera następujące informacje: *kiwi* *zool* 'kiwi', *Kiwi* *in-fml* 'Nowozeland/czyk, -ka', *kiwi fruit* '(owoc) kiwi' (WSAP: 650).

Z kolei słowniki polskie podają dwa znaczenia wyrazu *kiwi*. *Uniwersalny słownik języka polskiego* zawiera następujący artykuł hasłowy:

Kiwi (jęz[yk] Maorysów w Nowej Zelandii) 1. *bot.* jadalny owoc aktinidii, o soczystym, słodkim miąższu z licznymi drobnymi pestkami, pokryty cienką, omszoną, szarozieloną skórą; 2. *zool.* Apteryx, ptak nie latający wielkości kury domowej, charakteryzujący się brakiem ogona, silnie uwstecznionymi skrzydłami, długim, cienkim dziobem, żyjący w lasach Nowej Zelandii; *nielot* (USJP, II: 110)⁸.

Nawet pobieżna analiza pokazuje, że dwa podstawowe znaczenia wyrazu *kiwi* ('ptak', 'owoc') są rejestrowane przez zarówno angielskie, jak i polskie słowniki.

Przeprowadzenie badań językowo-kulturowych pozwala jednak stwierdzić, że znaczenie *kiwi* w poszczególnych kulturach jest różne – *kiwi* jest symbolem Nowej Zelandii. Nazwa ta – co warto podkreślić, niebędąca nośnikiem negatywnej oceny, raczej przekazująca pozytywne wartościowanie – pojawia się w różnych kontekstach komunikacyjnych. Przykładowo, *New Kiwis* to nazwa strony internetowej z ofertami pracy w Nowej Zelandii (<http://www.newkiwis.co.nz/>), z kolei BNZ Save the Kiwi Conservation Trust posługuje się sloganem *Kiwis saving kiwi* (dosł. *Kiwi ratujący kiwi*)⁹. Powszechnie wykorzystywane jest również wyobra-

⁷ *Kiwi fruit* 'a fruit with green flesh, small black seeds, and a brown skin' (MDE: 787).

⁸ Słowo *kiwi* pochodzi z języka maoryskiego, jednak do polszczyzny zostało przejęte z języka angielskiego. W słowniku kulinarnym zamieszczonym w książce M. Witaszek-Samborskiej pt. *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie* (2005: 270) artykuł poświęcony owocowi *kiwi* zawiera jedynie odniesienie do angielszczyzny: *kiwi* (ang.) 'owoc aktinidii chińskiej – owalny o zielonym miąższu z drobnymi pestkami i omszałej, szarozielonej skórce' (...).

⁹ Rzeczownik *Kiwi* 'nieoficjalna nazwa mieszkańca Nowej Zelandii' ma regularną liczbę mnogą, tworzoną przez dodanie końcówki *s*, natomiast nazwa ptaka ma w liczbie mnogiej postać *kiwi*.

żenie graficzne ptaka kiwi, na przykład jako logo instytucji, firmy czy klubu sportowego.

Z kolei w kulturze polskiej nazwa *kiwi* nie ma dużego ekoznaczenia, co znajduje odzwierciedlenie w języku – wyraz ten nie jest konwencjonalną metaforą ani nie ma przypisanej wartości oceniającej. W zasobie frazeologii polskiej brak również jakichkolwiek frazeologizmów mających w składzie omawianą jednostkę leksykalną¹⁰. Słowo to jest stosunkowo nowym zapożyczeniem, można więc mówić o nacechowaniu obcością.

Różnica statusu nazwy *kiwi* skłania do przyjęcia hipotezy o potencjalnej międzyjęzykowej lakunarności jednostek leksykalnych i frazeologicznych mających ją w swoim składzie. W perspektywie kontrastywnej założyć należy, że liczne wyrazy złożone i idiomy z komponentem *kiwi* będą wyrażać znaczenia związane kulturowo, a w konsekwencji będą one bezekwiwalentne. Nie można jednak również wykluczyć, że wyrazy i frazeologizmy z tym składnikiem będą wyrażać znaczenia werbalizowane w języku docelowym w postaci wyrazów złożonych i stałych połączeń wyrazowych o innym składzie leksykalnym. Pojawia się więc pytanie, w jakim stopniu specyfika kulturowa komponentu determinuje stopień lakunarności w leksyce i frazeologii. Pozwoli na nie odpowiedzieć analiza kontrastywna jednostek leksykalnych i związków wyrazowych z faunizmem *kiwi* i ich polskich odpowiedników.

LEKSYKALNE I FRAZEOLOGICZNE JEDNOSTKI Z KOMPONENTEM KIWI W PERSPEKTYWIE KONTRASTYWNEJ (NA PRZYKŁADZIE EKWIWALENTÓW POLSKICH)

Zarówno w badaniach językoznawczych, jak i literaturoznawczych jednym z najważniejszych terminów jest ekwiwalencja (MEP: 68–75). Pojęcie to ma doniosłe znaczenie dla badań komparatystycznych i kontrastywnych, jednak jako termin wymaga ono uściślenia. W ujęciu językoznawczym dwa podstawowe rodzaje to ekwiwalencja systemowa i translatoryczna (Dobrowol'skij 2011). Pierwsza z nich – jak wskazuje sama nazwa – dotyczy korespondencji na poziomie systemowym, druga zaś – relacji między danym elementem języka oryginału i jego ekwiwalentu przekładowego.

¹⁰ W kulturze polskiej ptakiem o dużym znaczeniu ekokulturowym jest bocian.

Podlega ona gradacji: przyjmując znaczne uproszczenia¹¹, w przypadku jednostek leksykalnych i frazeologicznych można mówić o ekwiwalencji pełnej, niepełnej i zerowej¹². W zależności od doboru kryteriów można wyodrębnić większą liczbę klas korespondujących jednostek, niemniej jednak niezmiennie istnieć będą odpowiedniki, które zajmują dwa ekstrema na skali ekwiwalencji, mianowicie jednostki o ekwiwalentach tożsamych w porównywanych językach¹³ oraz jednostki niemające odpowiednika leksykalnego lub frazeologicznego, czyli tworzące luki międzyjęzykowe.

Przedmiotem niniejszej analizy są wyrazy utworzone od słowa *kiwi* oraz połączenia wyrazowe mające je w swoim składzie. Warto przyjrzeć się bliżej semantyce tej jednostki leksykalnej. Jak już wcześniej wspomniano, słowniki standardowej odmiany języka angielskiego podają trzy znaczenia, w nowozelandzkiej odmianie jest ich więcej, mianowicie słowo *kiwi* definiowane jest następująco:

1. 'an indigenous flightless bird of the genus Apteryx, with rudimentary wings, a long bill, and no tail' (BNZW: 213),
2. 'fruit',
3. 'a New Zealand dollar' (BNZW: 213),
4. 'a New Zealander' (BNZW: 214), especially a soldier or a member of a sports team (BDMPF: 380)¹⁴,
5. 'a man of the ground staff of an airfield' (BDPF: 660),
6. 'related to New Zealand' (AS: 138).

Zapożyczenie *kiwi* funkcjonujące w języku polskim jest ekwiwalentem częściowym: używane jest bowiem do wyrażania dwóch pierwszych znaczeń, odnoszących się do ptaka i owocu. Kolejne dwa znaczenia w języku

¹¹ Różne stanowiska wobec ekwiwalencji i podziały międzyjęzykowych odpowiedników omawia Dobrowol'skij (2011).

¹² Termin *odpowiednik quasi-absolutny* wydaje się właściwszy (Fiedler 2007: 118), ponieważ wieloaspektowa analiza dwóch jednostek zaliczanych do grupy ekwiwalentów absolutnych wykazuje zazwyczaj różnice, np. w zabarwieniu stylistycznym. Trudno więc raczej mówić o idealnej korespondencji (por. Adamska-Sałaciak 2012: 2–4).

¹³ Elisabeth Piirainen w książce pt. *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Toward a Lexicon of Common Figurative Units* (2012) omawia występowanie idiomów o tożsamym znaczeniu, wspólnej strukturze i podobnym składzie leksykalnym w 74 europejskich i 17 nieeuropejskich językach.

¹⁴ W *Dictionary of Australian Phrase and Fable* (DAPF: 178) podano również inne jednostki odnoszące się do nowozelandzkich żołnierzy, które były używane w czasie pierwszej wojny światowej, mianowicie idiom *Kiwi kids* oraz czasownik *to kiwi up*.

polskim muszą być przekazywane za pomocą luźnych połączeń wyrazowych, na przykład: 'nowozelandzki dolar', 'mieszkaniec Nowej Zelandii'. Istotną rolę odgrywa opatrzenie ich w słowniku kwalifikatorem *potocznie*. W przypadku nieoficjalnej nazwy istotna jest informacja o braku negatywnego nacechowania. Kolejne znaczenie również wymaga utworzenia opisowego odpowiednika, na przykład 'pracownik naziemny na lotnisku'. W tym przypadku należy zaznaczyć, że słowem *kiwi* w omawianym znaczeniu posługują się pracownicy w branży lotniczej.

Bardzo ważne jest znaczenie ostatnie, ponieważ jest ono wykorzystywane do tworzenia licznych kolokacji, spośród których wiele nie ma poświadczeń leksykograficznych¹⁵. Znajomość omawianego użycia jednostki leksykalnej *kiwi* jako przymiotnika, głównie w połączeniu z rzeczownikami, pozwala na właściwe zrozumienie takich połączeń, jak *Kiwi dollar*, *Kiwi tech firms*, *Kiwi team* czy *Kiwi camp*.

Powyższa analiza skłania do wniosku, że wyraz *kiwi* ma bogatą semantykę i konotacje kulturowe, a więc można założyć, że jego potencjał słowotwórczy będzie wykorzystywany przez rodzimych użytkowników nowozelandzkiej odmiany języka angielskiego. Ekscerpcja opracowań leksykograficznych potwierdza jego wyzyskanie: materiał badawczy stanowią 23 jednostki mające poświadczenia w słownikach.

Pierwszą grupę stanowią wyrazy derywowane do słowa *kiwi*. Analiza zebranego materiału wykazała, że osiem słów zostało utworzonych za pomocą sufiksów. Do grupy tej należą następujące wyrazy: *kiwiana*, *kiwidom*, *kiwify*, *kiwified*, *kiwification*, *kiwi-ism/Kiwism*, *kiwiness*, *kiwitanga*. W siedmiu przypadkach do ich utworzenia zostały wykorzystane elementy angielskie, w jednym sufiks *-tanga* pochodzący z języka Marori. Jest on odpowiednikiem angielskiego sufiksu *-ness*.

Druga grupa jednostek to rzeczowniki złożone z komponentem *kiwi*. Composita należące do niej można podzielić na dwie podgrupy, z których pierwsza to nazwy pospolite, druga zaś – nazwy własne. Rzeczowniki złożone zaliczane do apelatywów to: *kiwiburger* *Kiwi pav*, *Kiwi Brekkie Mc Muffin*, *Kiwi crèche*, *kiwifruit*, *Kiwiland*, *Kiwilander*, *Kiwispeak*. Opracowa-

¹⁵ Liczne kolokacje używane są w prasie, na przykład: *Kiwi tourists*, *Kiwi manager*. Liczne jednostki pojawiają się w tekstach o tematyce sportowej: *Kiwi referee*, *Kiwi flanker*, *Kiwi manager*. Przymiotnik *Kiwi* może również wystąpić w połączeniu z imieniem i nazwiskiem, na przykład: *Palmer was one shot ahead of Robert Karlsson, one of the new wave of scintillating Swedes, England's Mark James and Kiwi Frank Nobilo* (BNC: „The Daily Mirror” 1992).

nia leksykograficzne, które były podstawą opracowania korpusu, podają cztery nazwy własne: *Kiwibank*, *KiwiRail*, *KiwiSaver*, *KiwiSport*.

Trzecią grupę tworzą stałe połączenia wyrazowe, których liczba w analizowanych opracowaniach jest niewielka. Związki wyrazowe z komponentem kiwi to: *Kiwi accent*, *Kiwi ingenuity*, *Kiwi bloke/blokeness*. Wszystkie wymienione jednostki zawierają składnik leksykalny *kiwi* użyty jako komponent adiektywny, określający następujący po nim rzeczownik. W omawianych związkach element ten wykorzystuje swój potencjał konotacyjny, przekazując znaczenie 'typowy, charakterystyczny, właściwy itp. dla Nowozelandczyków'.

Zebrane jednostki można podzielić na grupy, przyjmując kryterium semantyczne. W badanym materiale występują metaforyczne nazwy Nowej Zelandii i jej mieszkańców oraz wyrazy i zwroty opisujące pojęcia związane z mentalnością i tożsamością Nowozelandczyków. Ponadto obecne są nazwy potraw, w których komponent kiwi pełni dwojaką funkcję – informuje o obecności owocu oraz przekazuje informację, że jest to nowozelandzka wersja określonego rodzaju żywności określanej mianem *fast food* (por. Witaszek-Samborska 2005: 87). Kolejną grupę stanowią chremonimy, nazwy instytucji, programów itp. Należy podkreślić, że w zasadzie tylko dwie jednostki wykorzystują element kiwi w znaczeniach niefiguratywnych, tj. 'ptak' (*Kiwi crèche*) i 'owoc' (*kiwifruit*).

Analiza wyekscerpowanych jednostek wykazała, że tylko jedna z nich ma ekiwiwalent wykazujący pełną korespondencję. Jest nią *compositum kiwifruit*.

kiwifruit 'the traditional hairy-skinned green-fleshed fruit, *Actinidia deliciosa*, a horticultural export commodity, which has developed into various forms, including those with smooth skin, and with gold flesh. Other names include Chinese gooseberry, kiwi, kiwiberry, and zespri" (BNZW: 216) – kiwi

Warto podkreślić, że w języku polskim wyraz *kiwi* został przejęty jako zapożyczenie, nazwa funkcjonuje na średnim poziomie abstrakcyjności, ponieważ odnosi się do jednego gatunku owoców, bez uwzględniania odmian. Ponadto w polszczyźnie, inaczej niż w języku angielskim, wyraz *kiwi* nie ma synonimów.

Dużo liczniejszą grupę stanowią angielskie wyrazy niemające odpowiedników leksykalnych oraz połączenia wyrazowe niemające ekiwiwalentów frazeologicznych w języku polskim. Można podzielić je na podgrupy w zależności od techniki przedstawienia ich znaczenia w języku

polskim. Pierwsza podgrupa to jednostki, których znaczenie przedstawione zostało opisowo. Należą do niej poniższe przykłady:

kiwiana 'distinctive artifacts and images that have been informally adopted as national cultural symbols' (BNZW: 214) – przedmioty i wyobrażenia nieoficjalnie traktowane jako symbole Nowej Zelandii,

kiwidom 'the population and realm of New Zealanders' (BNZW: 215) – Nowa Zelandia i jej mieszkańcy,

kiwify 'to give an object, person, process, or place a New Zealand character or identity' (BNZW: 216) – nadać przedmiotowi, osobie, procesowi lub miejscu nowozelandzki charakter,

kiwified 'of an object, person, process or place which has been given a New Zealand identity' (BNZW: 215) – o przedmiocie, osobie lub miejscu, którym nadano nowozelandzkie cechy,

kiwification 'the process of making an object, person, process, or place like New Zealand in character' (BNZW: 215) – proces nadawania przedmiotowi, osobie, procesowi lub miejscu nowozelandzkich cech,

kiwi-ism/Kiwism 'a characteristic New Zealand object, or way of doing or saying something' (BNZW: 216) – charakterystyczny dla Nowej Zelandii przedmiot albo sposób robienia lub mówienia czegoś,

kiwiness 'a quality or characteristic common to New Zealand and New Zealanders' (BNZW: 217) – charakterystyczna dla Nowej Zelandii i Nowozelandczyków cecha,

kiwitanga 'a perspective of New Zealanders; matters of commitment and significance to New Zealanders' (BNZW: 218) – perspektywa Nowozelandczyków; kwestia poświęcenia i znaczenia dla Nowozelandczyków,

Kiwiburger 'a beef pattie with fried egg, beetroot, cheese, lettuce, onion, tomato sauce, and mustard, which has been on and off the menu at McDonald's restaurants in New Zealand since its introduction in 1991' (BNZW: 214) – 'wołowy hamburger ze smażonym jajkiem, buraczkami, serem, sałatą, cebulą, sosem pomidorowym i musztardą, który był z przerwami w menu barów McDonald'sa w Nowej Zelandii od 1991'

Kiwi pav 'McDonald's kiwi pavlova' (BNZW: 214) – deser bezowy z kiwi sprzedawany w menu barów McDonald'sa w Nowej Zelandii

Kiwi Brekkie Mc Muffin 'McDonald's muffin' (BNZW: 214) – muffinka sprzedawana w restauracji McDonald's w Nowej Zelandii

Kiwi crèche 'a predator-proof area for young kiwi, in which they learn to nest and to forage for food over winter until they are big enough to fend for themselves in the wild' (BNZW: 215) – wydzielony zabezpieczony przed drapieżnikami obszar dla młodych ptaków kiwi, w którym uczą się one zakładać gniazda i zdobywać pożywienie, do czasu aż są wystarczająco duże, aby funkcjonować samodzielnie w warunkach naturalnych,

Kiwi accent 'New Zealand accent' (AS: 138) – nowozelandzki akcent

Kiwi ingenuity 'a traditional belief that New Zealanders are practical and can solve practical problems with creative solutions, ease, and foresight' (BNZW: 216)¹⁶ – 'powszechne przekonanie, że Nowozelandczycy są praktyczni i potrafią rozwiązywać problemy dzięki kreatywności, spokojowi i przeczności',

Kiwi bloke/blokeness 'a man who has a positive can-do attitude, is regarded as retrosexual rather than a metrosexual, and as a stereotype is a reliable, staunch outdoor person' (BNZW: 214)¹⁷ – mężczyzna o pozytywnym nastawieniu do życia i wierze we własne możliwości, uważany raczej za uosabiającego cechy tradycyjnie przypisywane mężczyznom niż za metroseksualnego, solidny, lubiący przebywanie na wolnym powietrzu.

Zdecydowana większość z omawianych jednostek to związki o złożonym znaczeniu. Wiele z nich odwołuje się do zespołu cech przypisywanych Nowozelandczykom. W praktyce leksykograficznej wiąże się z wprowadzeniem dodatkowych informacji odnoszących się do autostereotypu.

Druga podgrupa to jednostki, których odpowiednikami polskimi są jednostki o innej wartości stylistycznej. W ich przypadku ważnym elementem definiowania pośredniego jest kwalifikator, który przekazuje informacje o różnicach między wyrazem angielskim i jego polskim odpowiednikiem.

Kiwiland 'New Zealand' (BNZW: 216) – *nieoficjalnie* Nowa Zelandia

Kiwilander 'New Zealander' (BNZW: 216) – *nieoficjalnie* Nowo Zeland/czyk, -ka

Kiwispeak 'New Zeland English, which includes loan words from Māori and Pacific Island nation languages' (BNZW: 217) – *nieoficjalnie* nowozelandzka odmiana języka angielskiego

W języku polskim nie występują potoczne określenia Nowej Zelandii ani jej mieszkańców, co można tłumaczyć dużym oddaleniem geograficznym oraz wynikającym z niego brakiem bezpośrednich kontaktów z rodzimymi użytkownikami języka polskiego. Z tego powodu istotne jest, aby użyty został kwalifikator.

W trzeciej podgrupie zebrano te jednostki, które mogą być przeniesione do języka polskiego jako nazwy własne. Konieczne jest podanie objaśnienia poszczególnych chrematonimów, tak jak w poniższej propozycji.

¹⁶ Podobne znaczenie przekazuje idiom *number eight wire* (dosł. drut o średnicy 8 mm).

¹⁷ W tym znaczeniu używany jest również derywat wyrazu *bloke* – *blokey*.

Kiwibank 'a government-owned New Zealand trading bank established in 2002' (BNZW: 214) – Kiwibank (państwowy bank handlowy Nowej Zelandii)

KiwiRail 'the national railway network, named KiwiRail when bought back by the government from Toll Holdings in 2008' (BNZW: 217) – KiwiRail (nowozelandzka sieć linii kolejowych),

KiwiSaver 'the name of a government-initiated voluntary work-based savings scheme, set up in 2007 to boost the habit of saving for retirement' (BNZW: 217) – KiwiSaver (nazwa zainicjowanego przez rząd Nowej Zelandii dobrowolnego planu oszczędzania na emeryturę),

KiwiSport 'a programme of sport and physical activities for primary and intermediate schoolchildren, funded by the government through Sport New Zealand (earlier SPARC). Collectively, the modified sports involved are known as KiwiSports, and individually as Kiwi cricket, Kiwi netball, etc.' (BNZW: 217) – KiwiSport (finansowany z rządowych pieniędzy program aktywności sportowo-ruchowej dla dzieci ze szkół podstawowych i średnich w Nowej Zelandii)

Brak odpowiednika w języku polskim, który wynika ze specyfiki kulturowej desygnatu (por. Taylor 1998: 104), wiąże się z koniecznością wprowadzenia informacji, umożliwiających zrozumienie danej nazwy.

Analiza zebranych przykładów stanowi potwierdzenie hipotezy, że kulturowym *kiwi* jako podstawa słowotwórcza lub komponent spetryfikowanego połączenia wyrazowego jest nośnikiem potencjalnej lakunarności. W angielsko-polskiej perspektywie kontrastywnej wyekscerpowane jednostki to niemal wyłącznie wyrazy i frazeologizmy bezekwiwalentne. Jedynie compositum *kiwifruit* ma odpowiednik wyrazowy w postaci zapożyczenia *kiwi*, które funkcjonuje w polszczyźnie od stosunkowo krótkiego czasu.

WNIOSKI

Analiza zebranego materiału wykazała, że niemal wszystkie derywaty od wyrazu *kiwi* i stałe połączenia zawierające tę nazwę należą do jednostek bezekwiwalentnych w perspektywie angielsko-polskiej. Na poziomie systemowym pozostałe wyrazy i frazeologizmy wymagają dobrania odpowiedników o charakterze opisowym. Jest to istotne z punktu widzenia leksykografii, translatoologii oraz glottodydaktyki. Ekwiwalenty te mają postać eksplikacji znaczeń poszczególnych słów i połączeń wy-

razowych. W przypadku nazw własnych właściwe rozwiązanie stanowi przeniesienie nazwy i dodanie wyjaśnienia, co ona oznacza.

Przeprowadzone badanie potwierdziło, że wykorzystanie komponentów o silnym osadzeniu kulturowym jako podstawy tworzenia nowych wyrazów i rozmaitych związków frazeologicznych może zwiększyć prawdopodobieństwo ich międzyjęzykowej lakunarności. Ograniczenie badania do wyrazów i frazeologizmów z komponentem *kiwi* uprawnia do sformułowania wniosków dotyczących przeanalizowanego materiału. Używane w nowozelandzkiej odmianie języka angielskiego derywaty od słowa *kiwi* i połączenia z tą nazwą wykazały bardzo wysoki stopień lakunarności, ponieważ są to jednostki niemające polskich odpowiedników. Analiza kolejnych słów o dużym znaczeniu kulturowym pozwoli stwierdzić, czy – jeżeli tak, w jakim stopniu – prawidłowość ta działa w przypadku innych wyrazów i języków.

BIBLIOGRAFIA

SŁOWNIKI I ENCYKLOPEDIA

- AS – *Australian Slang*, 2008, London.
- BNZW – Bardsley D., 2013, *Book of New Zealand Words*, Wellington.
- BDPF – *Brewer's Dictionary of Phrase & Fable*, 2002, compiled by A. Room, London.
- BDMPF – *Brewer's Dictionary of Modern Phrase & Fable*, 2003, compiled by A. Room, London.
- CODEE – Hoad T. F., 1993, *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford.
- DAPF – Richards K., 2013, *Dictionary of Australian Phrase and Fable*, Sydney.
- EJO – *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1999, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- MED – *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2002, ed. M. Rundell, Oxford.
- MEP – *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, red. U. Dąbska-Prokop, Częstochowa.
- OCEL – *The Oxford Companion to the English Language*, 1996, ed. T. McArthur, Oxford–New York.
- QPB – Hendrickson R., 2004, *QPB Encyclopedia of Word and Phrase Origins*, New York.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2003, red. S. Dubisz, Warszawa.
- WSAP – *Wielki słownik angielsko-polski OXFORD-PWN*, ed. J. Linde-Usiekniewicz, Warszawa 2002.

LITERATURA

- Adamska-Sałaciak A., 2012, *Between designer drugs and afterburners: A Lexicographic-Semantic Study of Equivalence*, „Lexicos”: <http://lexicos.journals.ac.za/pub/article/view/35/43>. Dostęp: 16.07.2012.
- Bentivogli L., Pianta E., 2000, *Looking for lexical gaps*, [w:] *Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress*, eds U. Heid et al., Stuttgart, 663–669.
- Burkhardt H., 2008, *Kulturemy i ich miejsce w teorii przekładu*, „Język a Kultura”, t. 20, red. A. Dąbrowska, Wrocław, 197–209.
- Chlebda W., 2005, *Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*, Opole.
- Cvilkaitė J., 2006, *Lexical Gaps. Resolution by Functionally Complete Units of Translation*, „Darbai ir Dienos” 45, 127–141.
- Dagut M., 1981, *Semantic „Voids” as a Problem in the Translation Process*, „Poetics Today” 2 (4), Translation Theory and Intercultural Relations, 61–71.
- Dobrovol’skij D., 2011: *Cross-linguistic equivalence of idioms: does it really exist?*, [w:] *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*, eds A. Pamies, D. Dobrovol’skij, Baltmannsweiler, 7–24.
- Ertelt-Vieth A., 2003, *How to Analyze and Handle Cultural Gaps in German Everyday Life (from the Perspective of Exchange Students)*, „E-Journal Interculture-Online” 4: <http://www.interculture-online.info>. Dostęp 12.05.2012.
- Fernando Ch., 1996, *Idioms and idiomacity*, Oxford.
- Fiedler S., 2007, *English Phraseology. A Coursebook*, Tübingen.
- Fiedler S., 2012, *Englische Redewendungen und Sprichwörter in der Praxis*, Leipzig.
- Gouws R. H., 2002, *Equivalent relations, context and cotext in bilingual dictionaries*, „Hermes, Journal of Linguistics” 28, 195–209: <http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/H28.11.pdf>. Dostęp: 10.09.2011.
- Gouws, R. H., Prinsloo, D. J., 2008, *What to Say about mañana, totems and dragons in a Bilingual Dictionary. The Case of Surrogate Equivalence*, [w:] *Proceedings of the XII EURALEX International Congress*, eds E. Bernal, J. DeCesaris, Barcelona, 869–877.
- Grodzki E., 2003, *Using Lacuna Theory to Detect Cultural Differences in American and German Automotive Advertising*, Frankfurt/Main.
- Jolowicz J. O., 2006, *Lacuna Theory in Intercultural Communication: Focus on axiological lacunae*, „Voprosy psicholingvistiki” 3 (10), 1–16.
- Kennedy G., 2001, *Lexical borrowings from Maori in New Zealand English*, [w:] *Who’s Centric Now? The Present State of Post-Colonial Englishes*, ed. B. Moore, Oxford–New York, 59–81.
- Lehrer A., 1970, *Notes on lexical gaps*, „Journal of Linguistics” 6 (2), 257–261.
- Lehrer A., 1974, *Semantic fields and lexical structure*, Amsterdam.
- Markovina I., 1993, *Interkulturelle Kommunikation: Eliminierung der kulturologischen Lakunen*, [w:] *Sprache, Kultur, Identität: Selbst- und Fremdwahrnehmungen in Ost- und Westeuropa*, ed. A. Ertelt-Vieth, Frankfurt/Main, 174–178.

- Oleśkiewicz A., 2007, *Europa języków. Związki frazeologiczne o proveniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej*, Kraków.
- Lakunen-Theorie. *Ethnopsycholinguistische Aspekte der Sprach- und Kulturforschung*, 2006, eds I. Panasiuk, H. Schröder, Berlin.
- Panasiuk I., 2005, *Kulturelle Aspekte der Übersetzung: Anwendung des ethnopsycholinguistischen Lakunen-Modells*, Münster.
- Panasiuk I., 2009, *Definition of the Lacuna Phenomenon in the Theory of Translation*, „Voprosy psikholingvistiki” 3 (10), 42–46.
- Piirainen E., 2012: *Widespread Idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units*, Vienna–Oxford–New York–Washington D.C.–Bern–Frankfurt–Berlin–Brussels.
- Pronińska A., 2005, *Principi teorici della compilazione del dizionario fraseologico italiano-polacco*. Kraków.
- Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J., 1994. *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Harlow.
- Sard H., 2006, *Examples of Lacunae Tension in the American Perception of Russian Culture (Through Analysis of Art Films)*, [w:] *Lakunen-Theorie. Ethnopsycholinguistische Aspekte der Sprach- und Kulturforschung*, eds I. Panasiuk, H. Schröder, Berlin, 267–271.
- Schröder H., 2006, „*Lacunae*” and the Covert Problems of Understanding Texts from Foreign Cultures, [w:] *Lakunen-Theorie. Ethnopsycholinguistische Aspekte der Sprach- und Kulturforschung*, eds I. Panasiuk, H. Schröder, Berlin, 72–84.
- Sternin I., Sternina M., 2003, *Russian and American Communicative Behaviour*, Voronezh. Istoki.
- Szerszunowicz J., 2011a, *On the Translation of Culture-Bound Phraseological Units*, [w:] *Phraseology, Corpus Linguistics and Lexicography. Papers from Phraseology in Japan 2009*, eds K. Yagi, T. Kanzaki, A. Inoue, Nishinomiya, 215–234.
- Szerszunowicz J., 2011b, *The cultural component in bilingual dictionaries of phraseological units*, [w:] *ASIALEX2011 Proceedings LEXICOGRAPHY: Theoretical and Practical Perspectives. Papers Submitted to the Seventh ASIALEX Biennial International Conference, Kyoto Terrsa, Kyoto, Japan, August 22–24, 2011*, eds K. Akasu, S. Uchida, Tokyo, 628–637.
- Szerszunowicz J., 2011c, *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*, Białystok.
- Szerszunowicz J., 2012, *Connotations and Schemata in Phraseology (on the Example of the Polish Unit druga Japonia)*, [w:] *Aspects of English Studies of the 21st Century Linguistic and Cultural*, eds A. Inoue, T. Kanzaki, Tokyo, 398–427.
- Szerszunowicz J., 2013, *Lakunarność jednostki Matka Polka a jej dwujęzyczny opis słownikowy*, „Prace Językoznawcze” XV/2, 69–82.
- Taylor Ch., 1998, *Language to Language. A practical and theoretical guide for Italian/English translators*, Cambridge.

- Turunen N., 2006, *Feststellung von Lakunen im finnischen Russischunterricht*, [w:] *Lakunen-Theorie. Ethnopsycholinguistische Aspekte der Sprach- und Kulturforschung*, eds I. Panasiuk, H. Schröder, Berlin, 260–266.
- Wipprecht C., 2005, *The concept of 'field' and 'gap'*, Norderstedt.
- Witaszek-Samborska M., 2005, *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie*, Poznań.

**POTENTIAL LACUNARITY OF LEXICAL AND PHRASEOLOGICAL UNITS
IN CONTRASTIVE RESEARCH
(ON THE EXAMPLE OF WORDS AND IDIOMS WITH THE CONSTITUENT KIWI
IN NEW ZEALAND ENGLISH AND IN POLISH)**

Summary

The paper aims to determine whether it is possible to indicate lexical and phraseological units which are likely to be non-equivalent in a cross-linguistic and cross-cultural perspective. The approach adopted is focussed on words which are culture-bound as the base for derivatives and fixed expressions. It is assumed that such units have high lacunarity potential. In order to analyse it, the New Zealand English words derived from the noun *kiwi* and idioms containing the word are discussed. The bird called *kiwi* is indigenous to New Zealand and has much eco-significance, which is reflected in language. The lexical and phraseological items for the analysis excerpted from various lexicographic sources are analysed with a view to determining how many of them have non-equivalents in the Polish language. Moreover, Polish systematic equivalents of the New Zealand words and phrases are proposed and discussed.

Key words: New Zealand English, lacunarity, non-equivalent, systematic equivalent, idiom